

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΑ ΨΗΛΑ ΒΟΥΝΑ

Λίγα λόγια για τον Ζαχαρία Παπαντωνίου

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου γεννήθηκε το 1877 στο Καρπενήσι. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στη Γρανίτσα, χωριό της Ευρυτανίας που είναι χτισμένο σε υψόμετρο 850 μέτρων, δίπλα στον ποταμό Γρανιτσιώτη, στα δυτικά Άγραφα. Η Γρανίτσα έμελλε να γίνει αθάνατη, αφού είναι ο τόπος που ενέπνευσε «Τά ψηλά βουνά», κορυφαίο έργο του δημιουργού.

Η οικογένεια Παπαντωνίου, με τα τέσσερα παιδιά της, τρία αγόρια και ένα κορίτσι, έζησαν στη Γρανίτσα ως το 1890, οπότε και μετακόμισαν στην Αθήνα. Ο Ζαχαρίας ήταν τότε δεκατριών ετών.

Μετά το γυμνάσιο ξεκίνησε τις σπουδές του στην Ιατρική σχολή, τις οποίες εγκατέλειψε για χάρη της δημοσιογραφίας, της λογοτεχνίας, της ζωγραφικής και του θεάτρου. Το 1893 άρχισε την καριέρα του ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα **Ακρόπολις**: τότε δημοσίευσε και το πρώτο του διήγημα με τίτλο «Ο Ψωμάς», ενώ παράλληλα έπαιζε ερασιτεχνικά στο θέατρο και σπούδαζε ζωγραφική.

Το 1897, συγκλονισμένος από την ντροπιαστική ήττα που υπέστη η Ελλάδα, έγραψε την πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο «Πολεμικά τραγούδια», η οποία δημοσιεύτηκε το 1898, εποχή που έγινε αρχισυντάκτης της εφημερίδας **Σκριπ**.

Το 1904 έγινε ένα από τα πρώτα μέλη της εταιρείας «Η Εθνική Γλώσσα» που είχε στόχο να υπερασπιστεί τη δημοτική. Από τότε δε σταμάτησε να μάχεται για τη δημοτική γλώσσα.

Από το 1908 έως το 1911 εργάστηκε στο Παρίσι ως απεσταλμένος της εφημερίδας **Εμπρός**. Εκεί παρακολούθησε με ενδιαφέρον τα νέα καλλιτεχνικά ρεύματα και συνεργάστηκε με γαλλικές εφημερίδες.

Με την επιστροφή του στην Ελλάδα ανοίγει για τον Παπαντωνίου ένα νέος κύκλος δράσης: η ενασχόληση με την πολιτική στο πλευρό του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Από το 1912 ως το 1916 υπηρέτησε ως Νομάρχης στη Ζάκυνθο, στις Κυκλάδες, στην Καλαμάτα και στη Σπάρτη. Ως Νομάρχης, υπερασπίστηκε το δικαίωμα των εργατών στον συνδικαλισμό. Το 1916 αντιτάχθηκε δημοσίως και στον αφορισμό του Βενιζέλου.

Την επόμενη χρονιά έγραψε, κατόπιν ανάθεσης από το Υπουργείο Παιδείας της επαναστατικής κυβέρνησης Βενιζέλου, το αναγνωστικό της Γ' Δημοτικού «Τα ψηλά βουνά», το καλύτερο αναγνωστικό που έχει γραφεί στα εκπαιδευτικά χρονικά της πατρίδας μας. Την ίδια χρονιά, το 1917, ανέλαβε πρόεδρος της Εθνικής Πινακοθήκης.

Το 1920, με την ήττα της κυβέρνησης Βενιζέλου, «Τα ψηλά βουνά» ρίχτηκαν στην πυρά στην πλατεία Συντάγματος, επανήλθαν όμως το 1929, ως αναγνωστικό της Γ' Δημοτικού, και το 1933 ως αναγνωστικό της Δ' Δημοτικού.

Το 1923 ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ένας λόγιος με κύρος και βαθιά επιρροή στην πολιτική και πνευματική ζωή του τόπου, τιμήθηκε με το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών. Την ίδια χρονιά διορίστηκε καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών, όπου γνώρισε τον χαράκιτη Γιάννη Κεφαλληνό. Μαζί αποφασίζουν να γράψουν ένα βιβλίο για παιδιά, το οποίο θα διαβάζουν και θα χαίρονται εξίσου μικροί και μεγάλοι. Καρπός αυτής της συνεργασίας είναι «Το Παγώνι», ένα βιβλίο που δίνει φωνή στα ζώα και σε όλη τη φύση, ένα βιβλίο-σταθμός στην ιστορία του ελληνικού παιδικού βιβλίου.

Στο μεταξύ, συνέχιζε να γράφει διηγήματα, ποιήματα, θεατρικά έργα, ιστορικά δοκίμια, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, καλλιεργώντας με αγάπη όλα τα είδη του γραπτού λόγου και μένοντας πάντα αφοσιωμένος στην καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας. Δίκαια τον αποκάλεσαν «Πρίγκιπα του νεοελληνικού λόγου». Ιδιαίτερα επαινέθηκε το ύφος και το λεπτό χιούμορ του στα ποιήματα που έγραψε για παιδιά.

Το 1938 αναγορεύτηκε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών στην έδρα της λογοτεχνίας. Αμετανόητος υπερασπιστής της δημοτικής, αλλά και της ελευθερίας του λόγου, προκάλεσε πάλι αντιδράσεις όταν, ως Ακαδημαϊκός, υπέβαλε την πρώτη του εισηγητική έκθεση στη δημοτική.

Πέθανε σε ηλικία μόλις 63 ετών, το 1940, από συγκοπή. Η είδηση του θανάτου του συγκλόνησε το πανελλήνιο. Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος τον αποχαιρέ-

τησε λέγοντας: «Όσο θα υπάρχει ελληνική γλώσσα και ελληνικό έθνος –αιώνια, πιστεύουμε όλοι– η μνήμη σου θα ζει».

Έξι χρόνια μετά τον θάνατό του, το 1946, «Το Παγώνι» βραβεύτηκε στη 10η Έκθεση Ελληνικού Βιβλίου.

Στον καλαίσθητο «κολοφώνα» στο τέλος του βιβλίου, οι δύο δημιουργοί γράφουν: «Το παιδικό βιβλίο είναι αποτυχημένο αν δεν το διαβάζει με απόλαυση ο μεγάλος».

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου τήρησε αυτό το μέτρο του καλού παιδικού βιβλίου σε όλα τα ποιήματα και πεζά που έγραψε για τους νεαρούς αναγνώστες.

Λίγα λόγια και πολλή συζήτηση για το ιστορικό πλαίσιο και το «σκάνδαλο» «Ψηλά Βουνά».

«Τα Ψηλά Βουνά» είναι ένα μυθιστόρημα για παιδιά. Οργανώνεται σε 79 μικρά κεφάλαια, μια δομή που υπαγορεύτηκε από τον σκοπό για τον οποίο γράφτηκε αρχικά, για να χρησιμοποιηθεί, δηλαδή, ως αναγνωστικό της Γ' Δημοτικού στο πλαίσιο της Γλωσσοεκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης του 1917 που εισήγαγε η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου. Εκδόθηκε έναν χρόνο αργότερα και αποτέλεσε το πρώτο αναγνωστικό στη δημοτική γλώσσα. Προκάλεσε πολύ έντονες αντιδράσεις και, δυο χρόνια αργότερα, αποσύρθηκε από τις μετέπειτα κυβερνήσεις για να εισαχθεί ξανά το 1929 στο πλαίσιο νέας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του Βενιζέλου. Το 1974, με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα μετά από την επτάχρονη δικτατορία, ανατυπώθηκε για τα δημοτικά σχολεία της χώρας. Από τότε δεν έχει σταματήσει να εκδίδεται, να διαβάζεται και να αγαπιέται από τα παιδιά, που στις μέρες μας πια το απολαμβάνουν στο πλαίσιο προγραμμάτων φιλαναγνωσίας στο σχολείο τους ή από δική τους επιλογή.

Η εικονογράφηση στην πρώτη έκδοση (του Εθνικού Τυπογραφείου) ήταν του

γλύπτη Πέτρου Ρούμπου και του ίδιου του Ζαχαρία Παπαντωνίου, ο οποίος ήταν, ανάμεσα σε πολλά άλλα, και κριτικός τέχνης και διετέλεσε διευθυντής και κατόπιν πρόεδρος του καλλιτεχνικού συμβουλίου της Εθνικής Πινακοθήκης.

Είναι, λοιπόν, ένα βιβλίο το οποίο και μόνο με το ιστορικό της έκδοσης, χρήσης, απόσυρσης και επαναφοράς του προσφέρεται για μια αναδρομή σε θεμελιώδη ζητήματα της νεοελληνικής ιστορίας και ταυτότητας.

Θέματα προς συζήτηση

(επιλογή ανάλογα με την ηλικία των μαθητών):

- Για πάρα πολλά χρόνια –από την αρχή της δημιουργίας του ελεύθερου ελληνικού κράτους και ως τη Μεταπολίτευση, οπότε καθιερώνεται οριστικά η δημοτική– οι Έλληνες διχάζονται ανάμεσα στους οπαδούς της καθαρεύουσας (τη λόγιας, αρχαϊζουσας γλώσσας) και της δημοτικής (τη δημώδη, τη γλώσσα που μιλούσε ο λαός στην καθημερινότητά του). Η αντιπαράθεση αυτή κάποιες φορές γινόταν ιδιαίτερα βίαιη. Σήμερα αυτό μοιάζει αδιανόητο. Γιατί φαντάζεσαι ότι η γλώσσα πυροδοτούσε τόσο έντονα συναισθήματα;
- Το φαινόμενο ονομάστηκε «γλωσσικός διχασμός». Πιστεύετε ότι ήταν μόνο η γλώσσα που χώριζε τα δύο στρατόπεδα; Ποιες άλλες διαφορές μπορεί να είχαν οι υποστηρικτές της κάθε πλευράς;
- Τη δημοτική οι εχθροί της την έλεγαν, ειρωνικά, «μαλλιαρή». Από πού εμπνεύστηκαν, άραγε, αυτόν τον χαρακτηρισμό;
- Στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος του 19ου αιώνα οι Έλληνες μιλούσαν πολλές και διαφορετικές διαλέκτους, σε βαθμό που ένας Κερκυραίος μπορεί να μην καταλάβαινε εύκολα έναν Κρητικό! Αυτή η κατάσταση αποδόθηκε με πολύ χιούμορ στη «Βαβυλωνία», έργο του Δημητρίου Κ. Βυζάντιου. Σήμερα όλοι οι Έλληνες μιλάνε τα ίδια ακριβώς ελληνικά; Σκέψου, για παράδειγμα, τα ελληνικά που μιλάνε οι Ελληνοκύπριοι. Κι όμως, στο σχολείο διδασκόμαστε όλοι την ίδια γραμματική, τα ίδια ελληνικά, τα «επίσημα». Το ίδιο συμβαίνει σε όλα τα εθνικά κράτη. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα αυτής της κατάστασης, της επιλογής και διδαχής μιας επίσημης γλώσσας στο σχολείο;
- Εκτός από τη «μαλλιαρή» στην οποία ήταν γραμμένα «Τα Ψηλά Βουνά»,

εκείνο που σκανδάλισε τους επικριτές του νέου αναγνωστικού ήταν η ιδεολογία. Η οικογένεια και η θρησκεία δεν προβάλλονταν όσο έπρεπε ως αξίες. Η ζωή στα βουνά και η αυτοοργάνωση μιας κοινότητας θύμιζε επαναστατικές ομάδες του βουνού, αντάρτες και κομμουνιστές! (Οι κομμουνιστές ήταν εκείνοι που επαναστάτησαν και ανέτρεψαν το καθεστώς στη Ρωσία μόλις έναν χρόνο πριν, το 1917.) Γιατί φαντάζεστε ότι μια ομάδα ανθρώπων –και μάλιστα παιδιών που μπορούν να ζουν μόνα της, ειρηνικά και δημοκρατικά, χωρίς έναν ενήλικα ή ηγέτη να τα εξουσιάζει– μπορεί να ξενίζει κάποιον, να μοιάζει ύποπτη ή και απειλητική;

- Το 1918, έτος έκδοσης και έγκρισης του βιβλίου ως αναγνωστικού, είναι η χρονιά λήξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Την προηγούμενη χρονιά είχε ξεσπάσει η Ρωσική Επανάσταση και μόλις πέντε χρόνια πριν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Είναι μια ταραγμένη εποχή γεμάτη πολέμους. Τι ρόλο φαντάζεστε ότι έπαιξε αυτό στην πολεμική που ξέσπασε κατά του βιβλίου του Ζαχαρία Παπαντωνίου;

- Όταν λίγο μετά την εισαγωγή του αναγνωστικού στο σχολείο ο Ελευθέριος Βενιζέλος ηττήθηκε στις εκλογές, οι πολιτικοί του αντίπαλοι έκαψαν «Τα Ψηλά Βουνά» στην πλατεία Συντάγματος. Γνωρίζετε άλλα ανάλογα παραδείγματα; Σε ποιες περιπτώσεις στην Ιστορία άναβαν πυρές σε δημόσιο χώρο για να κάψουν τα βιβλία που θεωρούνταν επικίνδυνα; Πώς κρίνετε αυτή την πράξη; Μπορεί ένα βιβλίο να είναι επικίνδυνο για μια κοινωνία; Μπορεί, και πρέπει, να καταστρέφεται ως τέτοιο; Τι σημαίνει «ελευθερία λόγου» και πώς σχετίζεται με την ελεύθερη κυκλοφορία των ιδεών μέσα από τα μέσα ενημέρωσης και την τέχνη;

- Ποια διαφορά φαντάζεστε ότι έχει ένα βιβλίο που γράφεται ως αναγνωστικό από ένα άλλο λογοτεχνικό βιβλίο; Τι θα έπρεπε άραγε να έχει υπόψη του ο συγγραφέας του αναγνωστικού; Τι είδους οδηγίες θα έπρεπε ίσως να ακολουθήσει;

- Ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης, γλωσσολόγος και μαχητικός δημοτικιστής, έγραψε, για να υπερασπιστεί αυτό το αναγνωστικό του Ζαχαρία Παπαντωνίου, ότι ήταν το πρώτο αναγνωστικό που διάβαζαν οι μαθητές με ενδιαφέρον. *«Πρώτη φορά είδαν δάσκαλοι έλληνες να ρουφιέται έναγνωστικό ελληνικό από τους μικρούς των μαθητές –όχι μόνο βουνίσσιους– μέσα σε λίγες*

μέρες», έγραψε.

Εσείς θα θέλατε να έχετε ως αναγνωστικό ένα βιβλίο περιπέτειας με ήρωες παιδιά της ηλικίας σας; Ποια βιβλία θα θεωρούσατε κατάλληλα για αναγνωστικά;

- Παρατηρήστε την πρώτη έκδοση του βιβλίου. Οι εικονογράφοι δεν είναι επαγγελματίες εικονογράφοι, αλλά ένας γλύπτης και ο ίδιος ο συγγραφέας. Γιατί φαντάζεστε ότι η εικονογράφηση του παιδικού βιβλίου εξελίχθηκε σε μια αυτόνομη τέχνη; Τι κέρδισε και τι έχασε το παιδικό βιβλίο από αυτή την εξέλιξη; Συγκρίνετε εξώφυλλα και εικονογραφήσεις του βιβλίου. Ποια σας αρέσουν περισσότερο;

ΠΡΙΝ την ανάγνωση του βιβλίου

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Έχετε πάει ποτέ κατασκήνωση; Τι θυμάστε από αυτήν;
 - Έχετε πάει ποτέ κατασκήνωση χωρίς την οικογένειά σας, μόνο με παιδιά, χωρίς καθόλου ενήλικες; Θα ήταν ποτέ δυνατόν να συμβεί κάτι τέτοιο;
 - Έχετε διαβάσει βιβλία περιπέτειας με πρωταγωνιστές παρέα παιδιών; Ποια; Τι ιδιαίτερο έχουν τα βιβλία όπου πρωταγωνιστεί ομάδα παιδιών; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους;
 - Ποια βουνά της Ελλάδας έχετε επισκεφθεί; Τι θυμάστε από αυτά;
 - Δείξτε τα βουνά που επισκεφθήκατε στον χάρτη και τοποθετήστε ένα μικρό post it με το όνομά σας. Να τα «Ψηλά Βουνά» αυτής της τάξης!
 - Μπορείτε να φανταστείτε σε ποιο βουνό έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του ο συγγραφέας; Πού είναι ο Νομός Ευρυτανίας; Πού είναι τα Άγραφα; Πού είναι η Γρανίτσα;
 - Δείχνουμε εικόνες από το βίντεο.
- Ώρα να ταξιδέψουμε με τον Φάνη και όλα τα παιδιά μιας Στ' δημοτικού του 1918 στις βουνοκορφές της Γρανίτσας!

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ανάγνωσης του βιβλίου

Θέματα που αναδύονται:

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Δασικό οικοσύστημα, προστασία και αειφορική διαχείρισή του
Ειδικότερα:

- Το δάσος ως ασπίδα προστασίας από πλημμύρες
- Δασικές πυρκαγιές
- Το νερό ως πολύτιμος φυσικός πόρος
- Είδη δασικών οικοσυστημάτων (ανάλογα με το υψόμετρο)
- Δασική πανίδα και χλωρίδα, τροφική αλυσίδα, επιβίωση
- Επαγγέλματα του δάσους – όροι ορθολογικής άσκησής τους: υλοτομία, ρητινοσυλλογή, βόσκηση, συλλογή βοτάνων κ.λπ.
- Εφαρμογή του νόμου – ενεργός πολίτης
(Ιδίως στα κεφάλαια: «Ένα ξαφνικό επεισόδιο», «Ο άνθρωπος που τρώει το δάσος», «Τα παιδιά ειδοποιούν τους χωροφύλακες», «Τα πληγωμένα πεύκα», «Τα παιδιά γίνονται δασοφύλακες», «Δασοφύλακες γρηγορείτε», «Οι δεντροκόποι δεν πέρασαν καλά» κ.ά.)

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

-Κοινότητα-συνεργασία-σεβασμός-υπευθυνότητα-αλληλεγγύη

(«Όλοι για έναν και ένας για όλους» όπως φαίνεται ιδίως στα κεφάλαια: «Τα παιδιά σχηματίζουν κοινότητα», «Τα παιδιά φτιάχνουν δρόμους» και σε αυτά που χάνεται ο Φάνης: «Στον έλατο», «Για τον ήλιο που βασιλεύει», «Ο Φάνης ολομόναχος», «Μεγάλη ανησυχία στις καλύβες», «Περπατούν για τον Φάνη», «Τα δώρα της ημέρας», «Ο Αραπόβραχος».)

-Διαφορετικότητα (οι Βλάχοι και ο τρόπος ζωής τους, η σχέση τους με τη φύση, τον πολιτισμό και τα υλικά αγαθά.)

-Μόρφωση-παιδεία (το 1920, για τους άνω των 15 ετών τα ποσοστά «αγράμμάτων» ήταν για τη χώρα μας 36% για τα αγόρια και 73% για τα κορίτσια)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

- Η θέση της γυναίκας
- Η θέση του παιδιού στην κοινωνία
- Ο ρόλος της οικογένειας
- Οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες

Για όλα αυτά τα θέματα υπάρχει πλούσιο εκπαιδευτικό υλικό στις ιστοσελίδες πολλών οργανώσεων και ερευνητικών φορέων.

Για τα δάση, τους τύπους ελληνικών δασών, τις δασικές πυρκαγιές και όλα τα θέματα εκπαιδευτικό υλικό του WWF (https://www.wwf.gr/shmeio_agnosis/perivallontiki_ekpaideush/dasi/).

Ένα καλό πλαίσιο συζήτησης όλων αυτών των θεμάτων στην ολότητά τους και στην παγκόσμια διάστασή τους είναι οι 17 Στόχοι για την Παγκόσμια Ανάπτυξη (<https://sdgs.un.org/goals>). Βλ. και το σχετικό εκπαιδευτικό υλικό (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/student-resources/>).

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μια εκδρομή στο δάσος, ανάγνωση αποσπασμάτων παιχνίδια για έγερση αισθήσεων και γνώση του δασικού οικοσυστήματος. Π.χ. υλικό ΚΠΕ Καστοριάς (http://kpe-kastor-old.kas.sch.gr/dasos_1/main.htm), ΕΕΠΦ (<https://eepf.gr/el/tomeis-drashs/ekpaideftika-programmata/mathainogia-ta-dasi>).

Το βιβλίο **ΤΑ ΨΗΛΑ ΒΟΥΝΑ** κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις **ΨΥΧΟΓΙΟΣ**.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Ζαχαρίας Παπαντωνίου

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Άννα Τζώρτζη

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ: Ελένη Σβορώνου

ISBN: 978-618-01-5839-7

